

INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

učební text vytvořila Mgr. Helena Hubatková Selucká

Vzdělávací program pro profesní kvalifikaci Knihovník v knihovně pro děti byl realizován za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu VISK1

Brno 2017

Obsah

Vzdělávací cíle	1
INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A JEHO OBSAH	1
ČTENÁŘ VS. NEČTENÁŘ	6
ČTENÁŘSTVÍ VS. ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST	7
RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY	8
Klíčové kompetence	8
Vzdělávací oblasti	9
Průřezová témata	10
PŘÍPRAVA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	12
PROGRAMY S PRVKY INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	13
Struktura programů s prvky informačního vzdělávání	13
1. STUPEŇ ZŠ	13
2. STUPEŇ ZŠ	14
STŘEDNÍ ŠKOLA	15
ÚKOL	16
Použité a doporučené zdroje:	17

Vzdělávací cíle

Po prostudování učebního textu byste (se) měli:

- vědět, co je to informační vzdělávání,
- orientovat v kompetencích rámcových vzdělávacích programů,
- umět připravit vzdělávací program,
- umět strukturovat vzdělávací program.

Měli byste získat znalosti pro splnění uvedených kritérií v kompetenci *Realizace lekcí informační výchovy*:

- ♦ Vybrat vhodnou variantu lekce informační výchovy pro konkrétní předškolní či školní ročník a určené téma a výběr zdůvodnit
- ♦ Vysvětlit základní pojmy z oblasti informačních zdrojů a služeb způsobem adekvátním pro určenou věkovou skupinu dětí

INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A JEHO OBSAH

Informační vzdělávání dostává v českých knihovnách různou podobu. Některé knihovny nabízejí speciální programy zaměřené na informační výchovu, jiné svou nabídku takto striktně nerozdělují a nabízejí obecně „besedy“. Široká veřejnost vnímá slovo „beseda“ však spíše jako přátelské setkání s umělcem či jinou významnou osobností, kdy besedující odpovídá na otázky anebo vede větší část besedy sám a vypráví. To však není definicí toho, co v knihovnách probíhá. Z tohoto důvodu by bylo lepší, kdyby slovo „beseda“ bylo nahrazeno slovem „vzdělávací program“. Tím by knihovna dala jasně najevo, že je vzdělávací institucí.

I přesto, že je podle Knihovního zákona vzdělávací činnost knihovny pouze činností doplňkovou, v dětských knihovnách tvoří zásadní část náplně práce dětského knihovníka. Ten má při přípravě programu dva důležité partnery – učitele a žáky. První přichází s očekáváním, které souvisí s doplněním výuky (nebo jejím nahrazením), druzí s očekáváním, že stráví příjemný čas mimo školu. A právě toto je zajímavá živná půda pro knihovníky, kteří mohou v příjemně nastavené atmosféře naplnit očekávání obou skupin a zároveň mohou nenásilně vzdělávat, ukazovat oběma skupinám, že knihovna nabízí obrovský potenciál pro vzdělávání – širokou nabídkou knihovního fondu (beletrie a naučná literatura), znalosti a tvorbu různých tematických knižních sad, znalost informačních strategií pro vyhledávání, ale i zapálený osobní postoj. Často se knihovníci stávají vzory a důvěrníky pro děti, jež do knihovny přicházejí i mimo školní výuku a chtějí poradit.

Nehledě na terminologii, ať tedy beseda, lekce, informační beseda, by program měl vždy cílit na podporu čtenářství a informačního vzdělávání u dané cílové skupiny.

Informační vzdělávání je však prostředek, jedna z „metod“, není to cíl. Chceme, aby žáci a obecně čtenáři uměli efektivně pracovat s informacemi (vyhledávat, třídít, hodnotit, prezentovat...). K čemu to ale všechno je? Odpověď se nabízí. Chceme, aby rozvíjeli své kompetence pro život, chceme je naučit myslet. Žáci zpracovávají informace různými způsoby a ty je nutné rozvíjet výukou myšlení. Robert Fischer používá termín „učení s myšlením“ a ve své publikaci shrnuje **10 vyučovacích strategií**, jež prokazatelně rozvíjí účinné učení¹:

1. **Učení s myšlením** – žáci dostávají úkoly, které vyžadují přemýšlení, vstupují sem osobnostní předpoklady a stupně různých druhů inteligence².

Druhy inteligence	Typy činností (kurzívou uveden příklad)
Řečová (verbální) inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Sdělování a vysvětlování nových poznatků a názorů, dávání pokynů • Vedení slovního sporu • Psaní dopisů, deníků, básní, tvorba časopisu • Skládání básně • Vyhledávání informací z novin, příruček, knih... • <i>Vytvořte vlastní časopis, stanovte, co by mohl obsahovat, vymyslete jeho název, sestavte redakční radu.</i>
Zraková/prostorová inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Čtení mapy a navigování na cestách, plánování cest • Tvorba map a imaginárních světů • Užívání nákresů a plánů, vytváření schémat • <i>Vyberte si obrázek, podrobně si ho prohlédněte, zkuste jej z paměti překreslit, porovnejte kresbu a originál a zkuste vymyslet, jak svou kresbu příště zlepšit.</i>
Logicko-matematická inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Plánování cest a výletů • Organizování a plánování času, vytváření časových rozvrhů • Řešení logických hádanek a problémů • <i>Vyberte si deset náhodných čísel a zkuste mezi nimi najít souvislosti, do jakých skupin je můžete rozdělit (např. podle velikosti).</i>

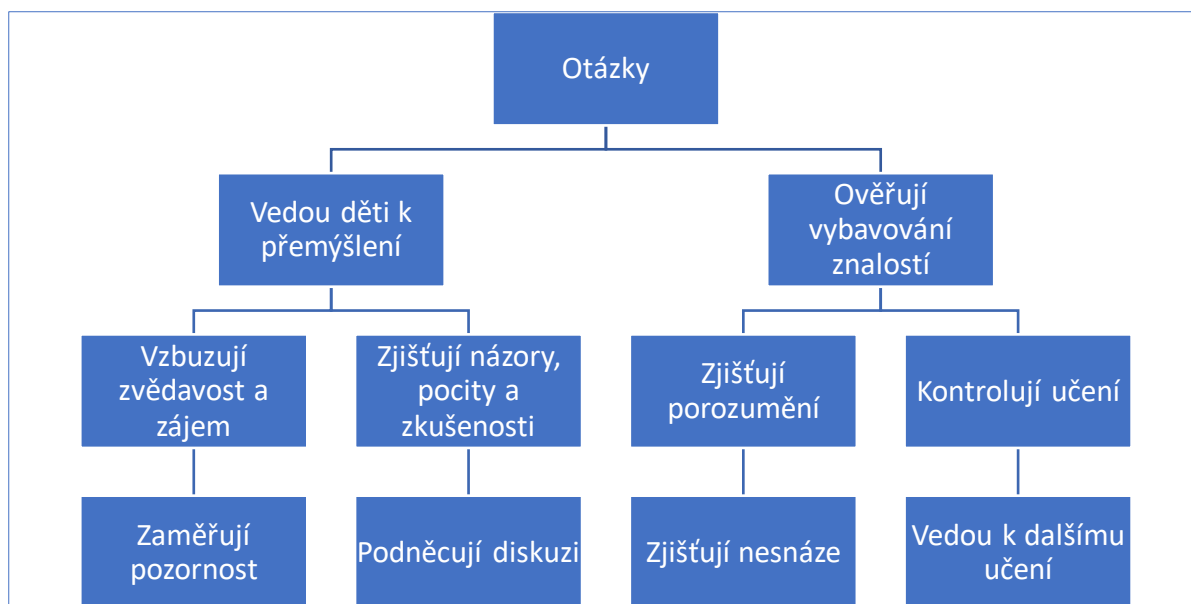
¹ FISCHER 2011, s. 7.

² FISHER 2011, s. 11-25.

Fyzická inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvíjení znalostí a dovedností ve zvoleném sportu • Rukodělné činnosti • Příprava pokrmů • Trojrozměrné hlavolamy • <i>Vyberte si dílčí téma z učiva, jimž si právě zabýváte, a zkuste pomocí pantomimy či dramatizace předvést, co jste se již dozvěděli.</i>
Hudební inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Improvizace na zvolený nástroj • Opakování slyšené písně, vybubnování rytmu • Poznávání a určování nápěvů • Pohyb podle hudby • Zvolení vhodné hudby jako doprovodu k nějaké povídce či básni • <i>Složte píseň o něčem, co se zrovna učíte, použijte k tomu známou melodii.</i>
Interpersonální inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Naslouchání druhým při jejich vyprávěních a sporech • Pomoc druhým při řešení problémů • Péče o mladší nebo starší lidi či osoby se specifickými potřebami • Společná práce v týmu, diskuze, sdílení • <i>Připravte si přednášku o tom, co se zrovna učíte, vyberte vhodnou pomůcku, připravte si dotazy na posluchače.</i>
Metakognitivní inteligence	<ul style="list-style-type: none"> • Vedení si osobních záznamů nebo deníku • Rozprava o svých pocitech • Stanovování si osobních cílů a dosahování jich • Kontrolování a hodnocení své práce • <i>Napište popis sám o sobě a svých schopnostech, poznají vaši přátele, že je to popis o vás, když jim to dopředu neřeknete?</i>

Tab. 1 – Druhy inteligence a typy činností

2. **Kladení otázek** – předkládáme jim otázky a vedeme je k tomu, aby se sami ptali (sebe i druhých), zapojujeme myšlení vyššího (levý sloupec – hodnocení, syntéza, analýza...) a nižšího řádu (pravý sloupec – aplikace, porozumění, znalost...), viz Bloomova taxonomie³.

Obr. 1 – Schéma „Kladení otázek a jejich důsledků pro rozvoj dítěte“

3. **Plánování** – žáci pracují podle zásady „Naplánuj – realizuj – zkontroluj“⁴.

Posloupnost	Příklad
Vymezení problému	Čeho chceme dosáhnout?
Shromáždění informací	Co potřebujeme vědět, abychom problém vyřešili?
Vytvoření strategie	Jak můžeme problém vyřešit?
Uplatnění strategie	Jak problém řešíme?
Sledování výsledků	Dosáhli jsme svého cíle?

Tab. 2 – Posloupnost plánování

³ FISHER 2011, s. 27-31.

⁴ FISHER 2011, s. 45.

4. **Diskutování** – žáci uplatňují postup: „Mysli – prober s partnerem – vyslov přede všemi“ (diskuze ve skupině, ve třídě), je vhodné dopředu si stanovit „etická pravidla“ (neskáčeme si do řeči...)⁵.
5. **Mentální mapování** – uspořádání pojmů do souvislostí pomocí vizuální mentální mapy⁶.

Formy mapování	Cíle
Mapování pojmových hierarchií	Vyjádření hierarchií myšlenek v rámci daného tématu a ukázání vztahů mezi nimi.
Vědomostní mapy	Zorientovat se ve velkém množství informací o nějakém tématu
Grafická znázornění	Nalézt optimální grafické znázornění pro každého žáka (skupinu), seznámení s různými grafickými znázorněními, skupinová činnost k vytvoření společného rámce pro myšlení, vytvoření konkrétního výsledku práce

Tab. 3 – Formy mentálního mapování

6. **Divergentní myšlení** – žáci mají právo na osobní názor a na jeho obhajobu, případně v průběhu procesu učení i jeho změnu, rozvíjení tvořivého myšlení, pochopení příčiny a následku, rozpoznávání alternativ, provokace (Co kdyby...?).
7. **Kooperativní učení** – učíme se navzájem – učení, psaní, čtení ve dvojici (se spolužákem, ve skupině).
8. **Individuální vedení** – pomoc učitele, knihovníka, při učení se učit a přebírání zodpovědnosti za své učení (např. objasnění nových pojmů, shrnování, vysvětlování, předvádění).⁷
9. **Hodnocení** – kladná zpětná vazba.

⁵ FISHER 2011, s. 63.

⁶ FISHER 2011, s. 80-86.

⁷ FISHER 2011, s. 123-136.

10. **Vytváření učebních společenství** – podpora školního, domácího i širšího okolí – loajalita, důvěra, podpora, dynamičnost, nároky, komunikace, viz také „komunikační etika“ (žádání shazování apod.).⁸

ČTENÁŘ VS. NEČTENÁŘ

Nejčastěji se setkáváme s definicí začínajícího čtenáře jako osoby (dítěte) kolem věku 5–6 let, která již má znalosti písmen abecedy a umí je používat ke čtení. Nicméně tato základní definice v sobě nezahrnuje tzv. „čtenáře obrazových knih“, tedy děti mladší, a také osoby s různými specifickými potřebami, pro něž může být četba běžných knih problémem (např. lidé neslyšící nebo lidé s mentálním postižením apod.), přesto i tyto osoby bychom měli nazývat čtenáři.

Úvodní definice v sobě také nezahrnuje čtenáře, kteří sice mají znalosti a dovednosti potřebné k četbě, ale nečtou. Může tomu být z různých důvodů; v určitých etapách vývoje lidského jedince si těmito fázemi projde každý, může jich být např. v době dospívání i několik, a stejně tak se objevují i ve fázích dospělosti.

S ohledem na výše zmíněné by bylo dobré podívat se na čtenáře a nečtenáře ještě jednou. Čtenáři jsou v širším pohledu všichni lidé, kteří mohou využívat smysly k pochopení věcí a dějů kolem nás (v širším kontextu ve světě), v užším smyslu lidé, kteří čtou, protože číst chtějí – posunují znalosti a dovednosti k vlastním postojům (viz klíčové kompetence).

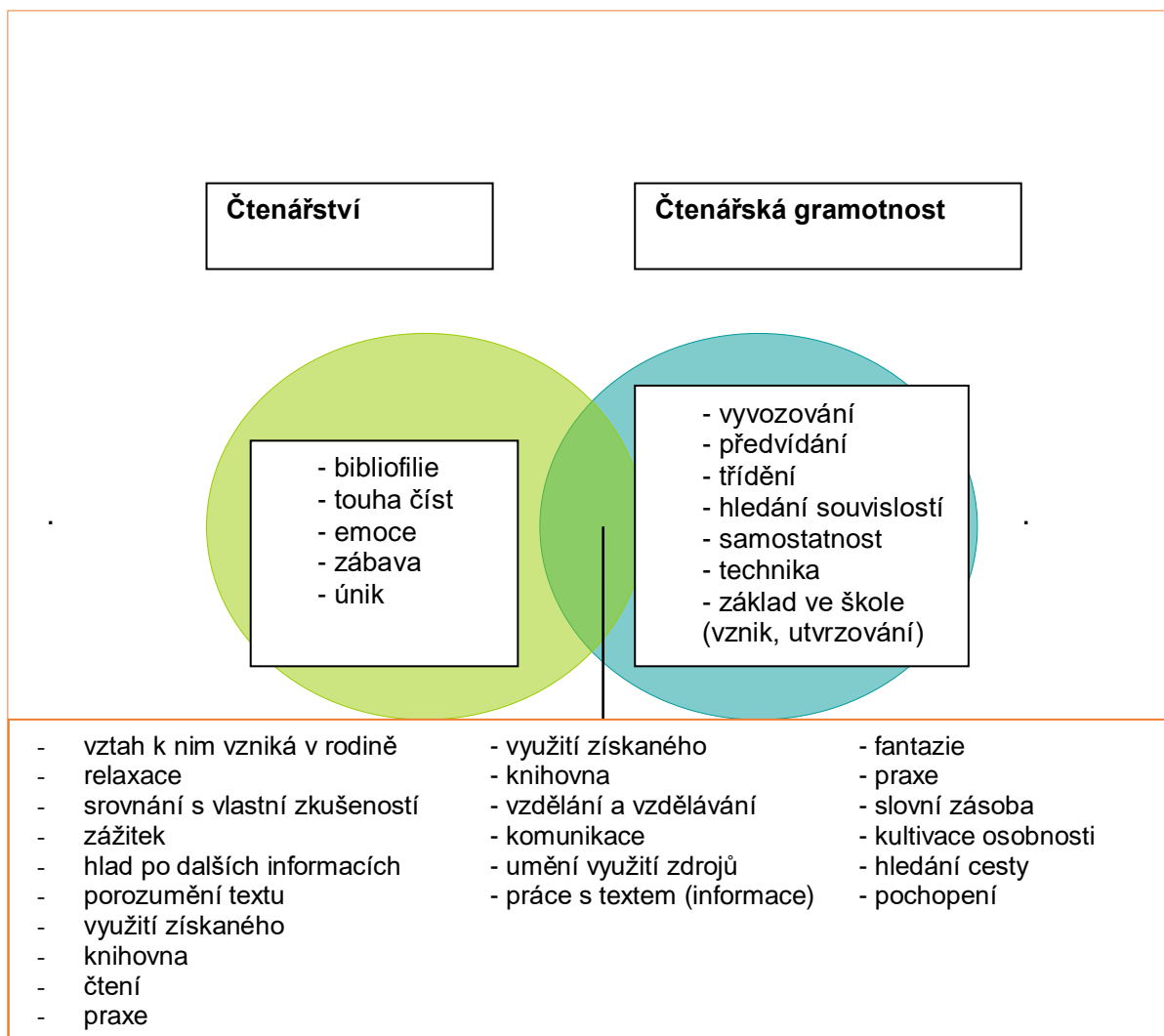
Nečtenáři jsou pak lidé, kteří číst (často, většinou...) sice umí, ale čtení využívají jen pro dosažení určitých cílů.

---

⁸ FISHER 2011, s. 156-158.

ČTENÁŘSTVÍ VS. ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST⁹

Obr. 2 – Čtenářství vs. čtenářská gramotnost

⁹ Schéma vzniklo na workshopu pracovní skupiny *Čtenářská gramotnost* na konferenci Informační vzdělávání uživatelů ve veřejných knihovnách, konané 25. – 26. 4. 2012 v Krajské knihovně Vysočiny, Havlíčkův Brod.

RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

Od 90. let minulého století se školství začalo připravovat na zásadní změnu ve své koncepci, ta začala v platnost vstupovat postupně od roku 2004 a zaměřila se na předškolní vzdělávání, základní vzdělávání a středoškolské vzdělávání. Vznikly strategické dokumenty v podobě Národního vzdělávacího programu, na něž navázal Rámcový vzdělávací program a na které pak konkrétně v jednotlivých školách navázaly Školní vzdělávací programy. Podstatou změny celého systému je větší důraz na provázanost výuky mezi jednotlivými předměty a provázanost s kompetencemi pro život a další vzdělávání (možno vnímat i celoživotní vzdělávání). Z tohoto důvodu bylo a je nutné posílit roli knihoven jako vhodného partnera ve vzdělávání.

Rámcové vzdělávací programy¹⁰ definují v rámci jednotlivých stupňů vzdělávání tři stěžejní pilíře – klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata.

Klíčové kompetence

Klíčové kompetence v sobě zahrnují rozvíjení znalostí, dovedností a postojů v oblastech:

- **K učení**
  - *Příklad:* Aktivity spojené s vyhledáváním informací k tématu, jejich třídění a využití např. při tvorbě školního projektu nebo pro lepší pochopení fungování knihovny, hledání souvislostí mezi různými vzdělávacími oblastmi (školními předměty).
- **Komunikativní**
  - *Příklad:* Aktivity spojené s diskuzí ve skupině, schopnost parafrázovat sdělení, práce s desinformacemi, hledání vhodných komunikačních prostředků).
- **Sociální a personální**
  - *Příklad:* Aktivity spojené s přímým rozvojem sociálních dovedností žáků, při kterých si uvědomují svoji roli ve skupině, aktivity boje proti šikaně...
- **K řešení problémů**
  - *Příklad:* Aktivity spojené s řešením problémové situace (např. detektivní případy, sociální otázky (šikana apod.) a hledání řešení těchto situací v literatuře ve spolupráci s ostatními, diskuze nad touto problematikou).
- **Občanské**
  - *Příklad:* Aktivity spojené s ekologickou výchovou, osobními právy a společenskými normami (např. programy o etiketě, bezpečí na internetu, sociopatologických jevech apod.).
- **Činnostní a občanské** (pouze u předškolního vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s prací ve skupině, ekologickými otázkami, s bezpečností při práci, s dobrými/špatnými lidskými vlastnostmi.

¹⁰ Ke stažení: Rámcové vzdělávací programy. Národní ústav pro vzdělávání [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2017 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/folder/18/display/>>.

- **Pracovní** (pouze u základního vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s ukázkou praktických postupů, jak pracovat s nůžkami, vyrábět loutky nebo i aktivity spojené s výběrem povolání, ukázkou činnosti různých profesí.
- **K podnikavosti** (pouze u středoškolského vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s volbou povolání, s finanční gramotností apod.

Vzdělávací oblasti

Vzdělávací oblasti se liší podle stupně vzdělávání. Zvláště jsou postavené vzdělávací oblasti pro předškolní vzdělávání, pro další stupně vzdělávání jsou vzdělávací oblasti již stejné (tam se více připodobňují k předmětům výuky, jak se dříve označovaly).

- **Dítě a jeho tělo** (předškolní vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s pohybovými činnostmi, práce s jednoduchými pomůckami (vkládání tvarů do správných otvorů), relaxační cvičení, hudebně-pohybové hry, aktivity s upozorněním na nezdravé návyky).
- **Dítě a jeho psychika** (předškolní vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s rozvojem řeči (jazykolamy), komunikací, diskuzí, komentováním zážitků, vyprávěním, dále je možné sem zařadit např. recitaci, prohlížení knížek a povídaní o obrázcích, rozlišování zvuků a gest, práci s různými sdělovacími prostředky, pozorování přírody, třídění (vybírání), výtvarné aktivity, poznávání písmen, číslic apod., hry na rodinu, sledování pohádek, poznávání různých lidských vlastností, rozdílů mezi lidmi.
- **Dítě a ten druhý** (předškolní vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s dramatizací, kooperativní aktivity ve skupinách, učení se pomáhat si navzájem, poslech a četba pohádek s etickým obsahem a poučením, ochrana soukromí.
- **Dítě a společnost** (předškolní vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s hledáním vzorů, dále soužití ve třídě, společenské hry, dramatizace, setkávání se s literaturou, pravidla slušného chování, různá zaměstnání, kultura, role ve škole, rodině.
- **Dítě a svět** (předškolní vzdělávání)
  - *Příklad:* Aktivity spojené s pozorováním blízkého okolí, sledování událostí v obci, dopravní výchova, roční období, objevování přírodních zákonitostí.

- **Jazyk jazyková komunikace**
  - VO¹¹ zahrnuje dříve označované předměty *Český jazyk a literatura*, *Cizí jazyk*, v knihovnách se jedná o všechny programy (neboť čeština je naším mateřským jazykem, příp. na programech komunikujeme v cizím jazyce).
- **Matematika a její aplikace**
  - VO obsahuje dříve označované předměty *Matematika*, *Geometrie...*, ve vzdělávacích programech nebývá často tato VO zastoupena, spadá sem však i práce s daty, tabulkami, geometrie, logika.
- **Člověk a jeho svět** (pouze pro 1. stupeň)
  - VO zahrnuje předměty *Prvouka*, *Vlastivěda*, *Přírodopis* – v programech v knihovnách sem spadají programy na téma lidské tělo, příroda v literatuře, péče o zdraví, např. témata o zdravém stravování, slušném chování.
- **Člověk a společnost** (pouze pro 2. stupeň)
  - VO zahrnuje předměty *Dějepis*, *Výchova k občanství* (dříve *Občanská výchova*), programy v knihovnách na historická témata, slušné chování, příp. o demokracii...
- **Člověk a příroda**
  - VO zahrnuje předměty *Fyzika*, *Chemie*, *Biologie*, *Zeměpis* – v knihovnách cestovatelské programy, téma přírody, pokusy... (také méně častá VO při realizaci knihovnických programů).
- **Umění a kultura**
  - VO zahrnuje předměty *Hudební výchova*, *Výtvarná výchova*, v knihovnách bývá tato VO spojena s programy, které upozorňují na české kulturní dědictví (ilustrátoři, autoři knih a jejich typické rysy práce).
- **Člověk a zdraví**
  - VO zahrnuje předměty *Výchova ke zdraví* (péče o zdraví, vztahy, sexualita), *Tělesná výchova*; v knihovnách obsaženo spíše okrajově
- **Člověk a svět práce**
  - VO zahrnuje předměty *Pěstivalské činnosti*, *Pracovní výchova*, *Chovatelství*, *Příprava pokrmů*, v knihovnách zastoupena pouze okrajově.

Průřezová témata

Klíčové kompetence a vzdělávací oblasti charakterizují každý program, který v knihovně připravujeme v rámci vzdělávání svých čtenářů. Průřezová témata jsou „něco navíc“. Jejich cílem je provázat jednotlivé oblasti a kompetence a dát je do vzájemného kontextu, v každém programu se to však nepodaří a není nutné se o to „za každou cenu“ snažit.

---

¹¹ Vzdělávací oblast, zkráceně VO.

- **Osobnostní a sociální výchova**
  - PT ¹² obsahuje okruhy: *Osobnostní rozvoj* (sebepoznávání, poznávání, psychohygiena, kreativita); *Sociální rozvoj* (mezilidské vztahy, komunikace v různých situacích, jednání v krizových situacích, morální otázky).
    - **Příklad:** *Aktivity spojené s charakteristikou osobnostních typů, jak řešíme životní situace, hledání různých řešení problémových situací, pravidla vedení rozhovorů, rétorika, zvládání soutěživosti, analýza vlastních i cizích postojů.*
- **Výchova demokratického občana**
  - PT obsahuje okruhy: *Občanská společnost a škola, Občan, Občanská společnost a stát, Formy participace občanů v politickém životě, Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování*
    - **Příklad:** *Aktivity spojené s otázkami osobní svobody, lidskými právy, demokratickým rozhodováním, rozdíly mezi vládami apod.*
- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech**
  - PT obsahuje okruhy: *Evropa a svět nás zajímají, Objevujeme Evropu a svět, Jsme Evropané.*
    - **Příklad:** *Aktivity spojené se srovnáváním naší kultury a evropských kultur, národních literatur, dále otázky v souvislosti s EU apod.*
- **Multikulturní výchova**
  - PT obsahuje okruhy: *Kulturní diference, Lidské vztahy, Etnický původ, Multikulturalita, Princip sociálního smíru a solidarity.*
    - **Příklad:** *Aktivity spojené s multikulturalitou, poznáváním kultury jiných národů, problémů s tím souvisejících.*
- **Environmentální výchova**
  - PT obsahuje okruhy: *Ekosystémy, Základní podmínky života, Lidské aktivity a problémy životního prostředí, Vztah člověka k prostředí.*
    - **Příklad:** *Aktivity spojené s přírodními památkami, ekologickými otázkami, urbanizací, rozvojem techniky a jejími dopady apod.*
- **Mediální výchova**
  - PT obsahuje okruhy: *Kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality, Stavba mediálního sdělení, Vnímání autora mediálních sdělení, Fungování a vliv médií ve společnosti.*
    - **Příklad:** *Aktivity spojené se sdělovacími prostředky a interpretací jejich sdělení, vliv reklamy, výrazové prostředky, kampaně.*

---

¹² Průřezové téma, zkráceně PT.

PŘÍPRAVA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Pro přípravu vzdělávacího programu v knihovně je nezbytné si na úvod zvolit jeho téma v kontextu očekávání pedagogů, našich očekávání a v kontextu cílové skupiny, s níž budeme pracovat. Tyto cíle (nebo cíl) by si neměly odporovat, ale navzájem se doplňovat a měly by navazovat na potřeby cílové skupiny v souvislosti s jejím dalším vzděláváním (rozvoj kompetencí).

Před programem nesmí chybět	Při realizaci programu nesmí chybět	Bezprostředně po ukončení programu nesmí chybět
<ul style="list-style-type: none"> • Stanovení cíle/ů programu – osobní, pedagogů, žáků... • Charakteristika a potřeby cílové skupiny • Monitoring zdrojů k tématu – tištěné i elektronické, uvádění zdrojů • Výběr vhodných zdrojů v kontextu prostředí, kde bude program realizován • Uchopení tématu více smysly • Zvolení vhodné evokace programu • Stanovení hlavní myšlenky programu • Stanovení časové dotace (odhad) • Sdílení (druhý pohled na téma a aktivity) 	<ul style="list-style-type: none"> • Připravené prostředí, společný příchod, vyladění se na skupinu • Představení a seznámení účastníků s účastníky • Práce s různými informačními zdroji (tištěné, elektronické, encyklopedie, beletrie, kniha nebo samostatný text...) • Práce ve skupinách, prezentace výsledků • Materiály doplněné o zdroje, logo organizace • Osobní příběh součástí tématu • Otevřené konce příběhů • Vhodně stanovené reflexe – směrem k žákům i pedagogům 	<ul style="list-style-type: none"> • Provést vlastní zpětnou, případně s pedagogem • Doplnit , upravit program, časovou dotaci, metodické (lektorské) poznámky • Hledat další inspiraci k tématu v různých zdrojích • Doplnit seznam pomůcek • Zpracovat program v el. Podobě • Sdílení

Tab. 4 – Vzorový příklad plánování programu

PROGRAMY S PRVKY INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Jak bylo napsáno již výše, není dobré rozdělovat vzdělávací programy na besedy a informační lekce. Každý program by měl obsahovat (a obsahuje) prvky informačního vzdělávání (čtenářské gramotnosti) a podpory čtenářství. Je to však na každé knihovně, jaká pravidla a definice si nastaví. Pro lepší provázanost jednotlivých gramotností je možné využít metod kritického myšlení.¹³ Častým problémem při programech bývá nedostatek multiplikátů, pokud bychom pracovali s jednou knihou. Tento stav se dá vyřešit tím, že žáci budou pracovat s kopií jedné stránky nebo se jim daný úryvek přečte. Níže uvedené rozdělení je převzato od pracovní skupiny Informační zdroje Sekce pro informační vzdělávání uživatelů Sdružení knihoven ČR.¹⁴

Struktura programů s prvky informačního vzdělávání

V následujícím textu se zaměříme na rozdělení programů s prvky informačního vzdělávání dle Sekce pro informační vzdělávání učitelů Sdružení knihoven ČR.

1. STUPEŇ ZŠ

- ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST – pro tento stupeň základní gramotnost
  - čtení s porozuměním, kritické čtení, rozvoj čtenářského návyku – hygiena četby, porozumění struktuře textu – próza, poezie, divadelní hra, naučný text, základy práce s naučným textem, vyhodnocení textu, tvorba vlastního názoru.
- INFORMAČNÍ GRAMOTNOST – prolíná lekcemi
  - formulace informační potřeby na základě beletristických i naučných textů, definice informačních pramenů a typů dokumentů, používání informačních zdrojů – textové dokumenty, informační a vzdělávací instituce – využití knihoven, klíčová slova, tvorba anotace.
- LITERÁRNÍ A JAZYKOVÁ GRAMOTNOST – prolíná lekcemi
  - stavba literárního textu, vlastní tvorba – tvůrčí a automatické psaní, rozvoj slovní zásoby.

Z praxe: Žáci při programu pracují s knihou nebo její částí (kopie pro všechny skupiny nebo jednotlivce), využívají se metody kritického myšlení (přesněji Čtením a psaním ke kritickému myšlení). Žáci vyhledávají informace v textu (beletrie i naučná literatura), interpretují je, diskutují o nich, orientují se v knihovně a vyhledávají samostatně další knihy k tématu. Pracují s grafy, tabulkami, formuláři. Nezbytnou součástí programu, pokud žáci sami vyhledávají informace nebo

¹³ Čtením a psaním ke kritickému myšlení [online]. Kritické myšlení, 2001 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php>.

¹⁴ Pracovní materiál skupiny Sekce pro informační vzdělávání uživatelů SDRUK, neveřejný text, upraveno se souhlasem.

obrázky je informační etika (zejména citační etika), není nutné dodržovat přesnou normu, ale v závislosti na věku žáků uvést aspoň základní záznam a zdůvodnit, proč je nutné ho používat.

Příklad je možné najít v **Databance vzdělávacích programů** v programu s názvem, **Kdo hledá najde II ...**¹⁵

2. STUPEŇ ZŠ

- **INFORMAČNÍ GRAMOTNOST** – praktické znalosti při práci s informacemi
  - elektronické i tištěné zdroje informací, primární a sekundární zdroje informací, etika práce s informacemi = autorské právo a citace, vyhledávání-hodnocení-využití informací s ohledem na tvorbu odborného textu (referát), ověřování informací a hodnocení jejich relevance.
- **MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST** – orientace v mediálním prostředí v návaznosti na potřeby žáků
  - internet – charakteristika, prostředí, nástroje, vyhledávání informací, bezpečnost práce v online prostředí, sociální sítě, tisk jako zdroj informací, které je třeba vyhodnocovat, zpravodajství – televizní, rozhlasové, tištěné, internetové, reklama.
- **ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST** – prolíná lekce
  - čtení s porozuměním, kritické čtení, rozvoj čtenářského návyku, porozumění struktuře textu – próza, poezie, divadelní hra, práce s naučným textem, tvorba vlastního naučného textu, vyhodnocení textu, tvorba vlastního názoru.
- **DOKUMENTOVÁ GRAMOTNOST** – práce s informacemi v oficiální struktuře
  - vyplňování formulářů, přihlášek, porozumění návodům k použití, příbalovým letákům, nestrukturovaným textům.
- **JAZYKOVÁ A LITERÁRNÍ GRAMOTNOST** – prolíná lekce
  - rozvoj slovní zásoby, tvorba názoru na literární texty, samostatná tvorba literárních textů, rozšiřování čtenářských zkušeností, získávání čtenářských postojů a názorů.

Z praxe: Žáci při aktivitách na vzdělávacím programu využívají internet. Z praxe se ukázalo, že jejich představa o fungování internetu není zcela správná, doporučuje se tedy udělat úvod o tom, jak se vlastně vyhledává a jak poznat relevantní zdroje (autor, datum zveřejnění, aktualizace...) a jak je ověřovat (více zdrojů k danému tématu). Pro vyhledávání v kontextu dané věkové skupiny je možné využít katalogy knihoven, internet jako takový, databáze, Jednotnou informační bránu apod. V závislosti na věku žáků je možné pracovat také s vyhledávacími strategiemi. Je možné také vytvořit při programu most mezi informacemi v papírových zdrojích a mezi internetovými. Tyto programy nezbytně nevyžadují, aby každý žák seděl u počítače, řada věcí se dá modelovat i bez

---

¹⁵ HUBATKOVÁ SELUCKÁ, Helena, Šárka ONDRUŠKOVÁ a Ludmila PROKOPOVÁ. Kdo hledá, najde II. aneb Tajemství ukryté v tištěných zdrojích. In: *Databanka vzdělávacích knihovnických programů* [online]. Brno: Knihovna Jiřího Mahena v Brně, 2014 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <<http://knihovnici.kjm.cz>>.

techniky. Je vhodná delší časová dotace na program. Opět by měla být součástí informační etika. Do popředí se dostávají programy, ve kterých žáci hodnotí a ověřují informace, neboť v tomto věku sami kriticky nehodnotí obsah, který používají a šíří, to se týká i osobní internetové bezpečnosti a dalších negativních jevů spojených s komunikací online. V těchto programech jde hodně o nastavení bezpečného prostředí, v němž se nebudou žáci bát sdílet své zkušenosti a uvědomí si, že každý problém může mít řešení a je kam se obrátit s prosbou o radu a pomoc.

Příklad – k tématu si projděte příklad programu „*Program 48*“ vložený do Moodle v lekci 6b – Informační vzdělávání, pod štítkem „Názorné příklady“. (Helena Hubatková Selucká, *Knihovna Jiřího Mahena v Brně, program 48*).

STŘEDNÍ ŠKOLA

- **INFORMAČNÍ GRAMOTNOST** – důraz kladen na pokročilou práci s informacemi
  - elektronické i tištěné zdroje informací, volné a licencované zdroje informací, etika práce s informacemi = autorské právo a citační nástroje, citační etika, vyhledávání informací – formulace a analýza rešeršního požadavku, výběr vhodných zdrojů a nástrojů, plagiátorství, rešeršní strategie, ověřování informací a hodnocení jejich relevance, tvorba odborného textu (seminární práce), prezentace a předávání informací, pokročilé vyhledávání (booleovské operátory), zabezpečení dat a informací.
- **MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST** – pokročilá orientace v mediálním prostředí
  - internet – charakteristika, prostředí, nástroje, vyhledávání informací, bezpečnost práce v online prostředí, kyberšikana, bezpečnost dat a ochrana osobních údajů, sociální sítě, tisk jako zdroj informací, které je třeba vyhodnocovat, zpravodajství – televizní, rozhlasové, tištěné, internetové, reklama.
- **ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST** – prolíná lekce
  - rychločtení, techniky učení a práce s textem, čtení s porozuměním, kritické čtení, rozvoj čtenářského návyku, vyhodnocení textu, předání vlastního názoru.
- **DOKUMENTOVÁ GRAMOTNOST** – práce s informacemi v oficiální struktuře
  - vyplňování formulářů, smluv, elektronických formulářů, čtení vyhlášek a zákonů a porozumění jim, vyplňování přihlášek na VŠ, porozumění návodům k použití, příbalovým letákům, nestrukturovaným textům.
- **JAZYKOVÁ A LITERÁRNÍ GRAMOTNOST** – prolíná lekce
  - rozvoj slovní zásoby, tvorba názoru na literární texty, samostatná tvorba literárních textů, rozšiřování čtenářských zkušeností, získávání čtenářských postojů, názorů a zkušeností.

Z praxe: Tyto programy by měly nabídnout žákům hlubší pohled do různých možností vyhledávání na internetu a poukázat na to, co všechno nabízí. V dnešní době je důležité se zaměřit

i na zahraniční zdroje. Tyto programy už vyžadují, aby žáci měli zkušenosti s vyhledáváním na internetu. Při těchto aktivitách je již vhodné, aby žáci (skupiny) pracovali s počítačem. Dá se však také vyřešit absence PC učebny tím, že v programu budou úkoly zaměřené na práci s různými zdroji (papírové, elektronické) a budou se navzájem doplňovat. Je vhodná delší časová dotace na program. Informační etika může ovlivnit jejich budoucí studijní i pracovní život, měla by být zdůrazněna.

Příklad – k tématu si projděte příklad programu „Plagiátorství“ vložený do Moodle v lekcí 6b – Informační vzdělávání, pod štítkem „Názorné příklady“ (Mgr. Jana Leparová, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, se souhlasem autorky – *Plagiátorství*).

ÚKOL

Tento úkol vyžaduje reakci učitele. Vypracujte a odevzdejte úkol na základě zadání, které naleznete pod štítkem „Testy / úkoly“ v lekcí 6b v Moodle.

Použité a doporučené zdroje:

Čtením a psaním ke kritickému myšlení [online]. Kritické myšlení, 2001 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php>.

FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. 172 s. Pedagogická praxe. ISBN 978-80-262-0043-7.

HUBATKOVÁ SELUCKÁ, Helena, Šárka ONDRUŠKOVÁ a Ludmila PROKOPOVÁ. Kdo hledá, najde II. aneb Tajemství ukryté v tištěných zdrojích. In: *Databanka vzdělávacích knihovnických programů* [online]. Brno: Knihovna Jiřího Mahena v Brně, 2014 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <<http://knihovnici.kjm.cz>>.

Interní neveřejné materiály skupiny Sekce pro informační vzdělávání uživatelů SDRUK.
Ke stažení: Rámcové vzdělávací programy. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2017 [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/folder/18/display/>>.